

Калініченко М.М.

*кандидат філологічних наук, доцент,
Рівненський державний гуманітарний університет*

АМЕРИКАНСЬКИЙ РЕНЕСАНС І ПОПУЛЯРНА РОБІТНИЧА ЛІТЕРАТУРА СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОРІЧЧЯ

Добре відомо, що найяскравіший зразок літератури аболіціонізму – популярний реформаторський роман Г. Бічер-Стоу «Uncle Tom's Cabin», викликав у демократичному суспільстві Сполучених Штатів запеклі суперечки між противниками і захисниками інституту рабовласництва. Втім, якщо ми порівняємо той суспільний резонанс, який спричинила, говорячи словами президента Лінкольна, «книга маленької жінки, котра розпочала велику війну», з тим огромом розголосу, що впродовж десятиліть супроводжував розвиток іншого напрямку реформістської літератури, він видасться не дуже значним. Одним з найпотужніших генераторів ідейної напруги і художньої амбівалентності національного мистецтва першої половини дев'ятнадцятого сторіччя була популярна робітнича література. Зауважимо, що традиційна історія північноамериканського красного письменства не враховує цієї обставини: потужний вплив робітничої літератури на соціальне й духове буття суспільства залишається недостатньо поцінованим.

Американський робітничий рух повторював загальний шлях розвитку, типовий для більшості тогочасних реформістських трендів: від раціоналізму до популярного євангелізму. До середини 1830-х років провідними робітничими письменниками й активістами в Америці були так звані «раціоналісти», котрі своїми ідеями і політичними гаслами кореспондували з республіканською філософією доби Просвітництва.

Піонером висвітлення робітничої тематики в американській літературі був перший американський професійний письменник Чарльз Брокден Браун. У його оповіданнях «Arthur Mervyn» і «Ormond» традиційна для цього автора атмосфера готичних жахів поєднувалася з розповіддю про злиденне існування простих робітників у похмурих нетрях американських мегаполісів.

У 1840-х роках унаслідок економічної депресії і поглиблення класової нерівності великі міста на східному узбережжі США перетворилися на епіцентр жахливих погромів так званих «нейтивістів» або «локофоко демократів» (прибічників радикальних американських націоналістів), кривавих сутичок між членами бандитських угруповань, що ворогували за територію, та галасливих виступів соціальних реформаторів і проповідників-євангелістів, котрі віщували загибель

Америку у вогні невідворотного апокаліпсису, зумовленого всеосяжною економічною кризою. Цей демократичний хаос, що панував на вулицях, привніс значні зміни в тексти авторів популярної робітничої літератури. Народилася пристрасна і безпощадна викривальна риторика, котра зривала маски з багатіїв-нероб і новоявлених псевдо-аристократів.

Надруковані в Америці на початку 1840-х років романи французького письменника Ежена Сю «The Mysteries of Paris» і популярного англійського автора Дж. М. Рейнольдса «The Mysteries of London» також стали потужним імпульсом для створення низки американських романів про національні «міські таємниці», у яких зображувалися розпуста і корупція багатіїв та нестерпні умови існування робітничого простолюду. Американські романи відразу перевершили європейські аналоги своєю життєвою силою, стилістичною нестримністю і свободою зображення жахливих і відразливих подробиць соціальної несправедливості. В американському культуральному просторі «роман таємниць» сформувався внаслідок поєднання колосальної енергії соціального протесту 1840-х років із емоційністю популярної євангелістської риторики і демократичним політичним радикалізмом, які були невідомі у Старому Світі.

У популярній робітничій літературі 1850-х років вражаючий контраст між «неробами» багатіями та злидінними робітниками набув особливого загострення і привернув увагу фундаторів американського романтизму. Повість Натаніеля Готорна «The House of Seven Gables», оповідання Германа Мелвілла «The Two Temples», «The Poor Man's Pudding and The Rich Man's Crumbs», «The Paradise of Bachelors and The Tartarus of Maids» виникли внаслідок прямого впливу настроїв соціального протесту, що панували у тодішній популярній робітничій літературі.

Найгучнішу славу автора популярних творів зажив скандально відомий літератор і захисник інтересів робітників Джордж Ліппард. Його бестселер «The Quaker City» (1845) вважався не лише «найаморальнішою книгою доби», але й твором, який читали і засуджували частіше за всі інші книги, будь-коли видрукувані в Америці.

Роман «The Quaker City» відтворив тиражовану тодішньою сенсаційною пресою історію пристрасного кохання і кривавого вбивства. Події розгортаються у Філадельфії. Покинута дівчина розповідає братові про свого зрадливого коханця. Обурений брат у стані афекту жорстоко вбиває кривдника. Згодом Герман Мелвілл також скористався цією історією, частково відтворивши обставини злочину в романі «Pierre» (1852).

Ліппард поєднав трагічну філадельфійську любовну історію з традиційним для робітничої літератури мотивом викривання пороків

суспільної еліти. Він також значно посилив, інтенсифікував не менш традиційну атмосферу «міської таємниці». Внаслідок цього доволі проста історія кохання і злочину перетворилася на розповідь, у котрій запанував моральний релятивізм. Не лише багатій-звабник, але й скривджена дівчина та її брат-месник постали уособленням порочності, лицемірства, мазохізму, садизму й схильності до інцесту. Художній світ роману – світ моральних викривлень, тут добро беззахисне перед силами темряви, тут релігія і високий соціальний статус приховують невблаганне, всемогутнє зло.

Жанр «міських таємниць», найяскравішим представником якого став sensationний бестселер Ліппарда, трансформувалася у гетерогенне змістище ідейних і художніх невизначеностей, двозначностей і протиріч, притаманних тогочасній популярній літературі. Лише за десятиріччя Готорну і Мелвіллу вдалося створити великі прозові тексти, котрі перевершили романи «міських таємниць» інтенсивністю проникнення у глибини невирішувального співіснування добра і зла у світі та людській душі. Але перш ніж ці твори з'явилися у літературі Американського Ренесансу, їм проклали шлях популярні робітничі романи. Роман «The Quaker City» постає у цьому сенсі справжньою квінтесенцією естетичних та ідейних засад популярної робітничої літератури, адже у цьому творі у нескінченному суперечливому діалозі співіснують її найважливіші сюжети й образи. Звісно, Ліппарду не вдалося органічно поєднати ці конфліктні елементи й створити насправді великі і багатозначні образи-символи. Проте він спромігся здійснити сміливий прорив у напрямку до появи у дискурсивному просторі літератури доби романтизму діалогічної арени, на якій сходилися у протиборстві та взаємодії «голоси» популярних трендів демократичної культури Америки. Наступний крок до виразнення невирішувальностей буття людини у великому американському місті зробили послідовники і, водночас, антагоністи Ліппарда – класики національної літератури доби Американського Ренесансу.